

слова : Респ. міжвід. зб. – К. : Наук. думка, 1991. – Вип. 41. – С. 52–58.

10. Тарновецька-Ткач Л. Коментарі В. Сімовича до „Кобзаря” у народному виданні 1921 р. (Катеринослав – Кам’янець – Ляйпціг) / Людмила Тарновецька-Ткач // Тарас Шевченко і українська культура ХХІ століття : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. симпозиуму (19–20 травня 2000 р.) – Кам’янець-Подільський, 2000. – С. 131–138.

11. Тимченко Є. Др. Василь Сімович. Практична граматики української мови. – Раштат. – 1918. : [рецензія] / Євген Тимченко // Книгарь (літопис українського письменства). – Тов-во „Час” у Києві. – серпень-вересень 1918. – Число 12–13. – С. 716–718.

12. Ткач Л. Мовознавчий світогляд Василя Сімовича в контексті сучасних потреб українського мовознавства / Людмила Ткач // Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича : зб. наук. праць / наук. ред. Бунчук Б. І. – Чернівці : Рута, 2008. – Вип. 312–313 : Слов’янська філологія. – С. 29–35.

13. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941) : Стан і статус / Ю. Шевельов. – Чернівці : Рута, 1998. – 208 с. – Бібліогр. в підряд. приміт. та на С. 176–83.

Одержано редакцією 07. 02. 2013 р.

Прийнято до публікації 18. 03. 2013 р.

Ольга Кацімон

**„Грамматика украинского языка” (1921) В. Сімовича
как источник диалектологических исследований**

В статтє проанализирована „Грамматика для самообучения и в помощь школьной науке” (1921) В. Сімовича как источник исследования говоров украинского языка. Обнаружены основные диалектные черты, присущие говору в первую очередь юго-западного наречия на примере произведений классиков украинского писательства.

Ключевые слова: Буковина, буковинско-покутский говор, В. Сімович, волынский говор, галицкий диалект, говоры юго-западного наречия, Грамматика украинского языка, гуцульский говор, диалектология, западноукраинская языковая традиция, история языкознания, лемковский говор, поднепровский говор, Подгорье, подольский говор.

Olha Katsimon

**„Ukrainian grammar” (1921)
by V. Simovych as a source of dialectological studies**

The present article provides a profound analysis of the manual „Grammar book for self-education and assistance in schooling” (1921) by V. Simovych as a source of the Ukrainian patois research. The author reveals the basic dialect features, which are inherent for the patois of south and west dialects, employing the texts of the Ukrainian literature classics.

Key words: Bukovyna, Bukovyna and Pokuttya patois, V. Simovych, Volyn patois, Halych dialect, patois of southern and western dialects, Ukrainian Grammar, Hutsul patois, dialectology, West Ukrainian language tradition, the history of linguistics, Lemky patois, Upper Dniester patois, Pidhrya, Podilya patois.

УДК 811. 161. 2’282

Тетяна Кукса

**ЛІНГВОГЕОГРАФІЧНА КВАЛІФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ
ГОВІРОК КРИМУ**

У статті представлено результати лінгвогеографічного вивчення українських говірок Криму на матеріалі сільськогосподарських фітономінацій: здійснено спробу кваліфікації досліджуваних говірок і встановлено їхню внутрішню диференціацію за материнською основою, виявлено основні діалектні риси, ареалогічні тенденції їхнього

розвитку. Схарактеризовано виокремлені групи говірок із доміантною діалектною основою (середньонаддніпрянською, слобожанською, степовою, східнополіською, середньополіською, наддністрянською, гуцульською, подільською, волинською); за наявності інформації вказано на локалізацію характерних діалектних явищ у материнських говірках.

Ключові слова: українські говірки Криму, лінгвогеографічний аналіз, сільськогосподарські фітономінації, кваліфікація говірок, новостворені говірки, моногенні говірки, гетерогенні говірки, мішані говірки, материнська основа, доміантна діалектна основа, питомий ідіолект.

Постановка проблеми. У сучасній українській діалектології посилився інтерес до вивчення новостворених українських говірок, що перебувають в іншомовному оточенні, оскільки такі дослідження дають змогу виявити структуру й закономірності формування й розвитку мовних явищ у цих мовно-територіальних одиницях, їхню генетичну основу й динаміку в умовах міждіалектної та міжмовної взаємодії. З-поміж таких ареалів українського діалектного континууму – українські говірки Криму, особливість яких полягає в тому, що вони належать до новоствореного масиву, який виник унаслідок заселення території вихідцями з різних регіонів (Полтавщини, Київщини, Черкащини, Кіровоградщини, Одещини, Слобожанщини, Східного й Середнього Полісся, Волині, Поділля, Наддністрянщини, Гуцульщини) і становить зону контактування генетично відмінних говірок: українських, що відрізняються часом і місцем постання, та іншомовних – переважно російської й кримсько-татарської мов. Важливе значення для вироблення структури таких говірок мала компактність переселення, адже саме цей фактор та найближче оточення діалектоносія найбільшою мірою вплинуло на збереження чи динаміку типових рис материнської говірки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До сьогодні українські говірки Криму не були об'єктом докладного вивчення, а тому й їхнє місце в системі діалектів української мови ще остаточно не визначено. У класифікації К. П. Михальчука територія Криму позначена як заселена татарами [АУМ, 3, 1, к. V]. В. М. Ганцов позначив її іншим штрихуванням, однак не дав його пояснення [АУМ, 3, 1, к. VI]. На карті І. Зілинського цей регіон позначено як заселений мішаним населенням [АУМ, 3, 1, к. VII]. Однак пізніше дослідники намагалися кваліфікувати цю мовно-територіальну одиницю: Ф. Т. Жилко означував її як “окремі говірки української мови в оточенні інших мов” [6, карта; АУМ, III, к. VIII]. С. П. Бевзенко, загалом погоджуючись із попередньою класифікацією, називає їх степовими переселенськими говірками [2, с. 235]. На карті в АУМ, яку створив

І. Г. Матвіяс, досліджувані говірки зараховано до степового говору південно-східного наріччя [АУМ, III, к. IX].

Визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури засвідчує, що кваліфікація українських говірок Криму й нині залишається неоднозначною і потребує вирішення в регіональному дослідженні.

Мета статті – здійснення лінгвогеографічного аналізу сільськогосподарських фітономінацій українських говірок Криму, встановлення кваліфікації досліджуваних говірок і їхньої внутрішньої диференціації за материнською основою, виявлення основних діалектних рис говірок із домінантною діалектною основою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зауважимо, що серед українських говірок Криму переважають гетерогенні, тобто говірки, що склалися внаслідок мішаного заселення населеного пункту вихідцями з різних територій України і Росії та кримських татар, переселених на етнічні землі. Ці говірки не можна кваліфікувати як належні до однієї діалектної системи, оскільки материнська основа зазнавала динаміки унаслідок активної міждіалектної та міжмовної взаємодії. У випадках, коли інтерпретація мовленнєвої діяльності діалектоносіїв не може бути зведена до рамок однієї системи, діалектологи пропонують розглядати варіативність говіркового мовлення як реалізацію співіснуючих систем у межах однієї говірки [7, с. 343–345], а поділ гетерогенних говірок здійснюють до рівня ідіолекту. У цьому разі дослідники констатують співіснування елементів різних систем, які можуть перебувати у відношеннях однобічної чи двобічної взаємозамінності. Л. Д. Фроляк визначає ідіолект як елементарну мовну систему, притаманну окремому носієві говірки, а говірка як часткова діалектна система, на її думку, є сукупністю ідіолектів – індивідуальних мовних систем, притаманних кожному членові мікросоціуму [10, с. 173–174]. Новостворена говірка може бути моногенною, якщо населений пункт (чи кілька населених пунктів) було заселено вихідцями з одного регіону; у цьому випадку її складають питомі ідіолекти, сформовані в умовах спільності говірки батьків та найближчого оточення. Моногенність таких говірок підтверджує єдність лексичного складу, фонетичної й морфологічної будови, що становлять основу їхніх мікросистем, переважає над рисами, зумовленими міждіалектним та міжмовним контактуванням. Говірки, утворені на ґрунті генетично різних ідіолектів, мають гетерогенний характер. Відмінності між ідіолектами, які входять до однієї говірки, зумовлені розбіжностями в лінгвістичній біографії носіїв ідіолектів: говірка чи говірки батьків, дідів, найближче оточення носія ідіолекту в час формування мовної системи, а також говірка, в умовах якої функціонує конкретний ідіолект. Ці чинники та ступінь володіння говірковими й літературними нормами, освіта, рід заняття, вік, контактування з іншими говірками та мовами

впливають на формування індивідуальної мовної системи та на комунікативні якості діалектоносія [10, с. 174].

Застосування лінгвогеографічного методу для дослідження сільськогосподарських фітономінацій в українських говірок Криму (укладено 55 карт лексичних, семантичних і фонетичних явищ, 5 карт динаміки репрезентантів, 8 синтетичних карт) виявило просторову поведінку скартографованих явищ, стало підґрунтям для виділення ареалів досліджуваних говірок, виявлення тенденцій просторового розміщення лексичних і семантичних явищ, лінгвального наповнення кожної мовно-територіальної одиниці. Оскільки українські говірки Криму належать до мішаного типу, де в одній говірці та навіть в одній родині можуть функціонувати різні за діалектним чи мовним походженням ідіолекти, то в основу нашої класифікації покладено материнську основу сучасної говірки. Це дало змогу виокремити за зонами поширення лексичних і семантичних явищ, їхніх фонетичних і словотвірних варіантів кілька груп говірок:

- говірки із домінантною діалектною основою: 1) середньонадніпрянською; 2) слобожанською; 3) степовою; 4) східнополіською; 5) середньополіською; 6) наддністрянською; 7) гуцульською; 8) подільською; 9) волинською;

- говірки з кількома діалектними основами, утворені з ідіолектів різного генетичного типу;

- говірки мішаного типу, утворені з ідіолектів спорідненого генетичного типу;

- говірки з питомим ідіолектом, який зазнав впливу інших мов;

- говірки з питомими ідіолектами, що зазнали впливу в материнській говірці (карта).

У пропонованій статті обмежимося характеристикою говірок із домінантною діалектною основою. Найбільш виразними серед них є українські говірки Криму із середньонадніпрянською материнською основою, яку репрезентують такі явища: лексеми *куку^lp(ɛ)уза*, *п^lш^lінка* ‘кукурудза, *Zea mays L.*’ (10, 12, 23, 27, 29, 33, 35, 36, 38, 42; АУМ, 1, к. 315)*; лексеми *ква^lсол^lа*, *ква^lсол^lка* ‘квасоля звичайна, *Phaseolus vulgaris L.*’ (10, 12, 23, 27, 29, 33, 35, 36, 38; пор.: АУМ, 1, к. 99); лексеми *бу^lp^lак*, *бур^lа^lки* ‘буряк, *Beta vulgaris L.*’ (10, 12, 23, 27, 29, 33, 35, 36, 38, 42; АУМ, 1, к. 79); лексеми *кон^lу^lшина*, *к^lл^lев^lер*, *к^lл^lев^lер* ‘конюшина лучна, *Trifolium pratense L.*’ (10, 12, 23, 27, 29, 33, 35, 36, 38, 42); лексема *гичка* ‘гичка буряків’ (10, 12, 23, 33, 35, 38, 42); лексеми *сой^lашник*, *сон^lашник* ‘соняшник звичайний, *Helianthus annus L.*’ (10, 12, 23, 29, 33, 35, 36, 38, 42; АУМ, 1, к. 115); лексема *йагода* ‘плід вишні’ (12, 29, 38, 42); лексема *к^lісточка* ‘насіння з твердою оболонкою в плодах вишні’ (10, 23, 27, 29, 33, 35, 36, 38); лексеми *кар^lтопл^lа*,

---

* Тут і далі в круглих дужках подаємо покликання на українські говірки Криму та локалізацію явища в материнському ареалі (за наявності фіксації).

кар^тош^ка ‘картопля, *Solanum tuberosum* L.’ (10, 12, 23, 27, 29, 33, 35, 36, 38, 42); лексеми кар^топ^лин[’]:а, ба^дил[’]:а ‘бадилля картоплі’ (10, 12, 33, 35, 36, 38, 42; АУМ, 1, к. 313); лексеми пом[’]і^дор, пом[’]і^дори, бак^ла^жани ‘помідори’ (10, 12, 29, 33, 35, 36, 38, 42); лексеми ог[’]і^рок, г[’]і^рок ‘огірок, *Cucumis sativus* L.’ (10, 12, 23, 27, 29, 33, 35, 36, 42); лексема гар^буз ‘гарбуз звичайний, *Cucurbita pepo* L.’ (10, 12, 23, 29, 33, 35, 36, 38, 42); лексеми ш^ча^вел[’], ш^ча^в’ел ‘щавель кислий, *Rumex*’ (23, 27, 29, 33, 35, 38, 42); лексеми м[’]ята, м^н’ата ‘м’ята звичайна, *Mentha piperita* L.’ (10, 12, 27, 29, 33, 35, 36, 38, 42); наголос лексеми кро^пи^ва (10, 12, 23, 27, 29, 33, 35, 36, 38, 42).

Названі лексеми характерні для середньонаддніпрянських говірок, що засвідчують карти АУМ [АУМ, 1, к. 79, 87, 115, 313, 315, 316] та матеріали електронної картотеки словника середньонаддніпрянських говірок.

Кілька острівних мікроареалів вирізняють говірки з полтавською материнською основою (лівобережні середньонаддніпрянські): жит^н’ак ‘жито посівне, *Secale cereale* L.’ (10); кач^ани ‘кукурудза, *Zea mays* L.’ (10; АУМ, 1, к. 315); лексеми ^сон’аш^ник, ^сой^аш^ник, ^сон’а^хи, под^сол^нух, г^р’ін^ка-г^рон^ка ‘соняшник звичайний, *Helianthus annus* L.’ (10, 20, 21, 41; АУМ, 1, к. 115); ог[’]і^рки, гур^ки, огур^ц’і ‘огірок, *Cucumis sativus* L.’ (10, 20, 21, 41; АУМ, 1, к. 315); лексема ^к’істоч^ка, ^к’істоч^ки, ^камуш^ок ‘насіння з твердою оболонкою в плодах вишні’ (10, 20, 21, 41); лексеми кар^топ^л’а, кар^тош^ка, ^бул’ба ‘картопля, *Solanum tuberosum* L.’ (8, 10, 20, 21, 41); лексеми п^росо, ^в’ін^ч:а ‘просо звичайне, *Panicum miliaceum* L.’ (8, 10, 20, 21, 41); лексема ^йагода ‘вишня’ (21).

Слід акцентувати, що говірки з полтавською материнською основою мають більшість ознак, спільних із говірками з середньонаддніпрянською материнською основою, однак, як бачимо, їх відрізняє наявність специфічних лексем (жит^н’ак, г^р’ін^ка-г^рон^ка, ^в’ін^ч:а, ^йагода), назв, властивих поліським діалектам (^камуш^ок, ^бул’ба) та південно-західним, зокрема волинському говору (кач^ани). Полтавські говірки як окрему діалектну одиницю вирізняв Ф. Т. Жилко [6, карта]; специфічні ареали цих говірок представлено на картах АУМ [АУМ, 3, 1, к. 142–143]. На специфіку лівобережних середньонаддніпрянських говірок, зокрема тих, що розташовані східніше річки Псла, вказує також Г. І. Мартинова [8, с. 307–308].

У говірках зі слобожанською материнською основою, які також є новоствореними на ґрунті полтавських, східнополіських, подільських [3, с. 6], засвідчені такі особливості: лексеми ква^сол’а, хва^сол’а, фа^сол’а ‘квасоля звичайна, *Phaseolus vulgaris* L.’ (1, 26, 28, 40, 45, 49–51); лексеми кл’ев’ер ‘конюшина лучна, *Trifolium pratense* L.’ (26, 28, 32, 40, 45, 49–51); лексеми бур’ак, св’ек^ла, св’ік^ла ‘буряк, *Beta vulgaris* L.’ (26, 28, 32, 40, 45, 49–51); лексеми ^сой^аш^ник, под^сол^нух ‘соняшник звичайний, *Helianthus annus* L.’ (1, 26, 28, 32, 40,

45, 49–51); назви *сма|род'іна*, *чорна смо|родина*, *смо^a|род'іна* *чорнайа*, *па|р'еч'ки* ‘смородина чорна, *Ribes nigrum* L.’ (26, 28, 40, 45, 49, 51); назви *смо|родина к|расна*, *смо^a|род'іна*, *по|р'ічки*, *па|р'еч'ки* ‘смородина червона, *Ribes rubrum* L.’ (1, 28, 40, 45, 49–51); лексеми *кар|топл'а*, *кар|тошка*, *р'іна* ‘картопля, *Solanum tuberosum* L.’ (26, 28, 40, 45, 49–51); лексеми *картон|лин':а*, *гичка* ‘бадилля картоплі’ (26, 28, 45, 49–51); лексеми *огирок*, *огурец'*, *огур|ци* ‘огірок, *Cucumis sativus* L.’ (1, 28, 40, 45, 49–51); лексема *гар|буз*, *гарбу|зи*, *тик|ва* ‘гарбуз звичайний, *Cucurbita pepo* L.’ (1, 26, 28, 40, 45, 49–51); лексеми *о|жина*, *йеже|в'іка* ‘ожина садова, *Rubus alleghaniensis*’ (1, 26, 28, 40, 45, 49–51); лексеми *м'ата* ‘м'ята звичайна, *Mentha piperita* L.’ (26, 28, 40, 45, 49–51); лексеми *шов|ковиц'а*, *шел|ков'іца*, *шол|ков'іца* ‘шовковиця, *Morus alba*, L.’ (1, 26, 28, 40, 45, 49–51); лексеми *г|руша*, *г|руш'і*, *г|руши* ‘груша звичайна’ (1, 26, 28, 40, 45, 49–51).

Як бачимо, для говірок зі слобожанською материнською основою характерні лексеми, поширені в різних діалектах, а також варіанти назв, що з'явилися під впливом російської мови. Зокрема, деякі з названих лексем засвідчені в АУМ як характерні для материнських слобожанських говірок та інших говорів української мови – середньополіського, західнополіського, волинського, гуцульського, покутсько-буковинського: варіанти *ква|сол'а*, *хва|сол'а*, *фа|сол'а* ‘квасоля звичайна, *Phaseolus vulgaris* L.’ [АУМ, 3, 2, к. 17; АУМ, 2, к. 84]; *кар|тошка*, *р'іна* ‘картопля, *Solanum tuberosum* L.’ [АУМ, 3, 1, к. 24; АУМ, 3, 3, к. 50; АУМ, 2, к. 323]; *огирок*, *огурец'*, *огур|ци* [АУМ, 3, 1, к. 9].

Кілька явищ вирізняють говірку зі степовою материнською основою (14), яка містить елементи подільського говору та позначена впливом російської мови: лексема *под|солнух* ‘соняшник звичайний, *Helianthus annuus* L.’; *смо|рода к|расна* ‘смородина червона, *Ribes rubrum* L.’; лексеми *бара|бол'а* ‘картопля, *Solanum tuberosum* L.’; наголос лексеми *сор|го* ‘сорго звичайне, *Sorghum vulgare* Pers.’; лексеми *шов|ковиц'а*, *шел|ков'іца* ‘шовковиця, *Morus alba*, L.’; фонетичний варіант *кру|жовн'ік* ‘агрус, *Grossularia reclinata* (L.) Mill’.

Лексема *бара|бол'а*, за свідченням АУМ, властива подільським говіркам південно-західного наріччя та західностеповим південно-східного. Інші риси цієї говірки є такими ж, як у середньонаддніпрянських говірках (*куку|руза*, *ква|сол'а*, *бу|р'ак*, *к'істочка*) чи збігаються з літературно нормативними (*кон'у|шина*, *картон|лин':а*, *ог'ірок*, *р'іна*, *хр'ін*, *овес*). Частина з них зазнала впливу російської мови на фонетичному рівні (*шел|ков'іца*, *клубн'іка*, *шп'інат*) тощо.

У говірках із доміантною поліською материнською основою фіксуємо типові північноукраїнські особливості, характерні для східно- і середньополіських говірок: лексема *кйа|хи* ‘кукурудза, *Zea mays* L.’ (33; АУМ, 1, к. 315) – середньо- і східнополіська материнська основа; лексеми *сон'ашник*, *сон'ахи*, *со|нешник*, *су|нешник*, *соло|нешник*

‘соняшник звичайний, *Helianthus annus L.*’ (3, 8, 9, 46; АУМ, 1, к. 115) – середньополіська материнська основа; лексеми *сон’ашник*, *сон’ахи*, *сон* ‘соняшник звичайний, *Helianthus annus L.*’ (24, 33; АУМ, 1, к. 115) – східнополіська материнська основа; лексема *кам’інец’*, *камушок* ‘насіння з твердою оболонкою в плодах вишні’ (3, 24, 25); лексема *бул’ба* ‘картопля, *Solanum tuberosum L.*’ (3, 8, 9); *р’ен’ік* ‘бадилля картоплі’ (24; АУМ, 1, к. 313) – східнополіська материнська основа; *у’жина*, *ву’жина* ‘ожина садова, *Rubus alleghaniensis*’ (3, 4, 46) – середньополіська материнська основа; лексема *ту’товник* ‘шовковиця, *Morus alba, L.*’ (9) – середньополіська материнська основа; реалізація ненаголошеного [о] з наближенням до [а]: *сма’родина*, *смо’род’іна* (3, 4, 46–48); *па’р’еч’ки* (24); *а’в’ос* (13, 25, 33) – східнополіська материнська основа; реалізація звуку [и] звуженим варіантом [і]: *смо’род’іна* (3, 9, 13, 25, 24, 33, 47, 48), *шел’ков’іца* (3, 9, 13, 24, 47); варіанти лексеми *бу’р’ак* з твердим [р]: *бу’рак*, *бура’ки* ‘буряк, *Beta vulgaris L.*’ (3, 8, 9, 19, 24, 25, 33; АУМ, 1, к. 79); твердий звук [ц] у сполучі [ца]: *пше’ница*, *пше’н’іца*, *пше’ниці* ‘пшениця звичайна, *Triticum vulgare L.*’ (13, 24, 25, 33, 47, 48) – східнополіська материнська основа; реалізація ненаголошеного [о] з наближенням до [у]: *у’вес* (3) – середньополіська материнська основа, фонетична структура лексеми *хрін*: *хрон*, *хрен* (3, 9, 13, 19, 24, 25, 33, 46–48; див. АУМ, 1, к. 8); фонетичний варіант лексеми *груші*: *г’руши* ‘груша звичайна’ (3, 4, 9, 13, 24, 33, 46–48).

Південно-західна діалектна основа представлена кількома ареалами явищ, поширених у материнських наддністрянських; подільських, волинських, гуцульських та бойківських говірках: лексема *па’сол’а* ‘квасоля звичайна, *Phaseolus vulgaris L.*’ (17; АУМ, 2, к. 84) – волинська материнська основа; лексема *соло’нечник*, *солн’ечник* ‘соняшник звичайний, *Helianthus annus L.*’ (11, 44; АУМ, 2, к. 99) – наддністрянська материнська основа; лексема *пу’зички* ‘смородина чорна, *Ribes nigrum, L.*’ (31, 42, 44; 5, с. 152; 4, с. 89) – подільська, гуцульська материнська основа; *бара’бол’а*, *р’іна* ‘картопля, *Solanum tuberosum L.*’ (11, 44; АУМ, 2, к. 323) – наддністрянська материнська основа; *бул’б’ен’а*, *ма’тина* ‘бадилля картоплі’ (16, 17; АУМ, 2, к. 324, 325) – наддністрянська материнська основа; *гогир’ок* ‘огірок, *Cucumis sativus L.*’ (5, 44; 9, к. 104; 4, к. 11) – подільська, наддністрянська материнська основа; *ка’бак*, *каба’ки* ‘гарбуз звичайний, *Cucurbita pepo L.*’ (34, 42; 9, с. 10; 4, к. 15) – подільська, наддністрянська материнська основа; *ква’сок*, *ква’сец’* ‘щавель кислий, *Rumex*’ (к. 1, 2, 7, 11, 15, 16, 17, 18, 31, 34, 39, 44; АУМ, 2, к. 145) – подільська, волинська, наддністрянська, гуцульська материнська основа; *жа’лива* ‘кропива, *Urtica dioica L.*’ (16) – наддністрянська материнська основа; *у’жин’ики*, *драпа’ки* ‘ожина садова, *Rubus alleghaniensis*’ (11, 17, 31, 34, 44) – наддністрянська материнська основа; *медве’дина* ‘ожина садова, *Rubus alleghaniensis*’ (2) – волинська

материнська основа; *та¹тарка* ‘гречка, *Fagopyrum sagittatum* Gilid.’ (22) – волинська материнська основа; *шов¹ковка, мор¹ва* ‘шовковиця, *Morus alba*, L.’ (39) – наддністрянська материнська основа; *пах¹ч¹і* ‘смородина чорна, *Ribes nigrum* L.’ (16) – наддністрянська материнська основа; наявність протетичного [г] перед [о]: *го¹вес* (5) – подільська основа; метатезована форма варіанта з протетичним [г]: *ог¹вес* (30) – подільська материнська основа; варіанти лексеми *бу¹р¹ак* з твердим [р]: *бу¹рак, бу¹ра¹ки* ‘буряк, *Beta vulgaris* L.’ (1, 2, 11, 15, 16, 17, 18, 22, 31, 34, 43, 44; АУМ, 2, к. 115) – наддністрянська, подільська, волинська материнська основа; фонетична структура лексеми хрін: *хрін* (2, 22; АУМ, 2, к. 7) – волинська материнська основа; варіант лексеми *р¹а¹б¹іна* з твердим [р] : *ра¹бина* – наддністрянська материнська основа (44); звужена вимова ненаголошеного [о]: *у¹вес* (11, 31); *ко¹ч¹ін* – наддністрянська материнська основа (16); сполука [мн’] у лексемі *м¹н¹ата* (1, 5–7, 11, 15–18, 44) – подільська, волинська, наддністрянська, гуцульська материнська основа.

Домінантна діалектна основа дає змогу визначити тип говірок, однак в окремих із них функціонують лексеми, що з’явилися внаслідок міждіалектної й міжмовної взаємодії. Так, в окремих говірках ареалу із середньонаддніпрянською материнською основою поширений варіант *гур¹ки*, який функціонує й у північних середньонаддніпрянських говірках [8, к. 12] та номени *огур¹ц¹і, о¹гурчики*, що виникли під впливом російської мови (пор.: рос. огурцы, огурчики), зазнавши україномовної адаптації. В одній із говірок (полтавська материнська основа) паралельно із лексемою *бу¹р¹ак* зафіксовано назву *св¹ік¹ла* (пор.: рос. свекла). В ареалі з південно-західною діалектною основою, де в говірках із гуцульською, наддністрянською, подільською, волинською материнськими основами функціонують лексеми *ква¹сок, ква¹сец¹*, в одній із говірок засвідчено новотвір *кис¹лец¹*’ (39), що, ймовірно, виник за МО „смак листя рослини” за подібною словотвірною моделлю до *ква¹сец¹*’. Нерідко паралельно до цих назв функціонує лексема *шча¹вел¹*’ та її варіанти *ш¹чавел¹*, *ш¹чав¹ел¹*, які, напевне, субституювали діалектні назви під впливом сусідніх говірок і контактів із російськомовним населенням (1, 5, 6, 11, 17, 22, 30, 37, 42, 43).

Висновки дослідження. Отже, лінгвогеографічне дослідження сільськогосподарської лексики українських говірок Криму засвідчує її загальноукраїнський характер, оскільки більшість лексем притаманні українським діалектам і поширені в українській літературній мові. Незважаючи на те, що різнодіалектність і різномовність позначилися на фонетичному, граматичному й словниковому складі цих говірок, однак спостерігаємо „консервацію” її основного лексичного складу, який був принесений переселенцями з батьківщини, збереження й

лексикалізацію окремих фонетичних, акцентних, морфологічних рис материнської говірки.

Перспективи подальших наукових розвідок. Перспективою дослідження вважаємо поглиблення характеристики говірок із доміантною діалектною основою та докладний аналіз інших груп виокремлених говірок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атлас української мови : [в 3-х т.]. – К. : Наук. думка, 1984 – 2001. – Т. 1: Полісся, Наддніпрянщина і суміжні землі. – К., 1984; – Т. 2: Волинь, Наддніпрянщина, Закарпаття і суміжні землі. – К., 1988; – Т. 3: Слобожанщина, Нижня Наддніпрянщина, Причорномор'я і суміжні землі. – К., 2001.
2. Бевзенко С. П. Українська діалектологія : Навч. посібник для студ. філол. фак. ун-тів і пед. ін-тів / С. П. Бевзенко. – К. : Вища школа, 1980. – 246 с.
3. Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнослобожанських говірок : Монографія / К. Д. Глуховцева. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 592 с.
4. Гороф'янюк І. В. Структурна організація та ареалогія флорономенів центральноподільських говірок : Матеріали до Лексичного атласу української мови / І. В. Гороф'янюк. – Вінниця, 2012. – 300 с.
5. Гуцульські говірки. Короткий словник / [відпов. ред. Я. Закревська]. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. – 231 с.
6. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. – Вид. 2-е (переробл.) / Ф. Т. Жилко. – К. : Радянська школа, 1966. – 307 с., карти.
7. Калнынь Л. Э. К вопросу о системной интерпретации говора как единицы диалектного дробления / Л. Э. Калнынь // Исследования по славянскому языкознанию. – М. : Наука, 1971. – С. 343–349.
8. Мартинова Г. Середньонаддніпрянський діалект. Фонологія і фонетика : Монографія / Ганна Мартинова. – Черкаси : Тясмин, 2003. – 365 с.
9. Тищенко Т. М. Подільсько-середньонаддніпрянське суміжжя в світлі ізоглос : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Тетяна Миколаївна Тищенко. – К., 2003. – 457 с.
10. Фроляк Л. Ідіолект гетерогенного походження в системі новоствореної говірки / Л. Фроляк // Діалектологічні студії 1. Мова в просторі і часі : Збірник на пошану Дмитра Гринчишина / відп. ред. П. Грищенко, Н. Хобзей. – Львів : Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2003. – С. 173–179.

ЦИФРОВІ ПОЗНАЧЕННЯ ГОВІРОК

1. Ішунь Красноперекопський р-н, 2. Магазинка Красноперекопський р-н, 3. Тургеневе Джанкойський р-н, 4. Медведівка Джанкойський р-н, 5. Воронцівка Красноперекопський р-н, 6. Славне Роздольненський р-н, 7. Комишне Роздольненський р-н, 8. Дніпровка Джанкойський р-н (1 – полтавська, 2 – поліська), 9. Слов'янське Джанкойський р-н (1 – середньополіська, 2 – сумська), 10. Водопійне Чорноморський р-н (1 – полтавська, 2 – київська), 11. Гришине Первомайський р-н, 12. Калініне Красногвардійський р-н, 13. Новосільцеве Джанкойський р-н, 14. Чорноморське Чорноморський р-н, 15. Панфіловка Первомайський р-н, 16. Олександрівка Красногвардійський р-н, 17. Петрівка Красногвардійський р-н, 18. Митрофанівка Нижньогірський р-н, 19. Дмитрівка Советський р-н, 20. Оленівка Чорноморський р-н, 21. Велике Сакський р-н, 22. Лебединка Советський р-н, 23. Краснофлотське Советський р-н, 24. Калинівка Ленінський р-н, 25. Новомиколаївка Ленінський р-н (1 – тернопільська, 2 – чернігівська), 26. Багерове Ленінський р-н, 27. Осовини Ленінський р-н, 28. Молочне Сакський р-н, 29. Шовковичне Сакський р-н, 30. Мельники Білогірський р-н, 31. Пушкіне Советський р-н, 32. Красногорка Ленінський р-н, 33. Ленінське Ленінський р-н (1–чернігівська, 2–черкаська), 34. Марфівка Ленінський р-н, 35. Шкільне Сімферопольський р-н, 36. Мазанка Сімферопольський р-н, 37. Біла Скеля Білогірський р-н, 38. Василівка Білогірський р-н, 39. Видне Кіровський р-н (1 – львівська, 2 – черкаська), 40. Заветне Ленінський р-н, 41. Миколаївка Симферопольський р-н, 42. Багате Білогірський р-н, 43. Грушівка Судацький р-н, 44. Самохвалове Бахчисарайський р-н, 45. Веселе Судацький р-н, 46. Красний Мак Бахчисарайський р-н, 47. Лучисте Алуштинська міськрада, 48. Кудрине Бахчисарайський р-н, 49. Малий Мак Алуштинська міськрада, 50. Соколине Бахчисарайський р-н, 51. Орлине Севастопольська міськрада.

Одержано редакцією 12. 03. 2013 р.

Прийнято до публікації 19. 03. 2013 р.

Татьяна Кукса

Лингвогеографическая квалификация украинских говоров Крыма

В статье представлены результаты лингвогеографического изучения украинских говоров Крыма на материале сельскохозяйственных фитономинаций: осуществлена попытка квалификации исследуемых говоров и установлена их внутренняя дифференциация по материнской основе, выявлены основные диалектные черты, ареалогические тенденции их развития. Охарактеризованы выделенные группы говоров с доминантной диалектной основой (средненадднепрянской, слобожанской, степной, восточнополесской, среднеполесской, надднестрянской, гуцульской, подольской, волынской); при наличии информации указана локализация характерных диалектных явлений в материнских говорах.

Ключевые слова: украинские говоры Крыма, лингвогеографический анализ, сельскохозяйственные фитономинации, квалификация говоров, вновьсозданные говоры, моногенные говоры, гетерогенные говоры, мешанные говоры, материнская основа, доминантная диалектная основа, исконный идиолект.

Tetyana Kuksa

Linguistic and geographical qualification of the Crimean Ukrainian dialects

In the article the results of linguistic and geographical investigation of Crimean Ukrainian dialects based on the material of agriculture phytonominations have been revealed; the attempt to qualify the investigated dialects has been made; the main dialect peculiarities and territorial tendencies of their development have been defined. In the paper the differentiated groups of dialects with dominant native base have been characterized (mid-Upper-Dnieper, Slobozhanshchina, steppe, east Polyssya, middle Polyssya, upper-Dniester, Hutsul, Podillya, Volyn); based on a certain information, the localization of some particular dialect phenomena in the native dialects has been specified.

Key words: Crimean Ukrainian dialects, linguistic and geographical analysis, agricultural plant names, patois qualification, newly created dialects, homogeneous dialects, heterogeneous dialects, mixed dialects, matrix, dominant dialect base, specific idiolect.

